МІНЕРАЛОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ
MINERALOGICAL JOURNAL
(UKRAINE)

ВНЕСОК ПРОФЕСОРА ВОЛОДИМИРА ПАВЛИШИНА У РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ МІНЕРАЛОГІЇ
(до 80-річчя від дня народження)

3 січня 2020 р. виповнилося 80 років від дня народження і 60 років науково-педагогічної діяльності одного з найкращих і талановитих випускників геологічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка — Володимира Івановича Павлишина. Він — видатний учений у галузі мінералогії, доктор геолого-мінералогічних наук, професор, академік АН Вищої школи України, лауреат Державної премії у галузі науки і техніки України, Заслужений діяч науки і техніки України, почесний президент Українського мінералогічного товариства, почесний член Всеросійського мінералогічного товариства, один із лідерів Української мінералогічної школи академіка Євгена Лазаренка, корифея української мінералогії.

У житті і творчості майбутнього науковця й педагога виділяються два важливі періоди: львівський — короткочасний і київський — основний, висвітлені ним у двох науково-популярних працях: "Спогади мінералога. Львівський період" (2009) і "Світлини мого життя в Києві і поза ним" (2014). Остання праця містить оригінальний цікавий фотографічний матеріал, який вкупі з підписами, іноді розлогими, є певним внеском в історію мінералогії, насамперед української. Між цими періодами була однорічна праця Володимира Павлишина на Кольському півострові на посаді старшого наукового співробітника Інституту хімії й технології рідкісних елементів і мінеральної сировини АН СРСР (м. Мончегорськ Мурманської обл.).

Володимир народився на Львівщині (с. Зашковичі Городецького району) в родині ветеринарного лікаря. Тут минули його дитячі і юнацькі роки, навчання в середній школі.

Диплом геолога-геохіміка він отримав на геологічному факультеті Львівського державного (нині — національного) університету імені Івана Франка (ЛНУ). З перших днів навчання у юнака формувалася виняткова відданість вибраній науці, глибокі знання і широкий світогляд природодослідника, успадковані від знаменитих учителів — Євгена Лазаренка, Володимира Соболєва, Гуго Піотровського, Мартина Сливка, Ангеліни Ясинської та ін. Ще в студентські роки В. Павлишин зацікавився наукою. Мінералогічні дослідження кам'яної солі Солотвинського родовища на Закарпатті стали основою його дипломної роботи, а на 26-му році життя після успішного навчання в аспірантурі при кафедрі мінералогії під керівництвом проф. Євгена Лазаренка він успішно захистив кандидатську дисертацію на тему "Исследование магнезиально-железис-

В. Павлишин (ліворуч) з М. Сливко та О. Матковським перед розкритим тілом камерного пегматиту. Володарськ-Волинський (з 2016 р. смт Хорошів), 1967

V. Pavlyshyn (to the left) with M. Slyvko and O. Matkovskyi in front of the outcropped body of chamber pegmatite. Volodarsk-Volynsk (from 2016 Khoroshiv urban village), 1967

тых и литиево-железистых слюд Украины" (1965).

Надалі — знову наукова робота на посадах молодшого і старшого наукового співробітника науково-дослідного сектору, активна участь у мінералогічних експедиціях у Чивчинські гори Карпат, виконання науково-дослідних госпдоговірних робіт на замовлення виробничого об'єднання "Західукрсамоцвіти" в північно-західній частині Українського щита (камерні пегматити Волині), започаткування регіонально-мінералогічних досліджень території України.

Паралельно його організаторські здібності були широко задіяні у підготовці і проведенні першої Всесоюзної наради з мінералогічної кристалографії (1966), з екскурсією на ці знамениті камерні пегматити Волині з п'єзокварцом і коштовним камінням (берил, топаз). Із ними він не пориває зв'язку і тепер.

Стрімкий науковий і педагогічний злет Володимира Івановича Павлишина розпочався у київський період життя й праці в академічних інститутах, а згодом у Київському державному (нині національному) університеті імені Тараса Шевченка (КНУ). 1970 року він обіймає посаду старшого наукового співробітника відділу регіональної та генетичної мінералогії, очолюваного академіком Євгеном Лазаренком, спочатку в Інституті геологічних наук АН УРСР, а від 1972 р. — в Інституті геохімії та фізики мінералів УРСР (нині Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення (ІГМР) ім. М.П. Семененка НАН України). З 1991 р. і упродовж 10 років Володимир Іванович сам очолював цей відділ.

В академічний період Володимир Павлишин активно працював над підготовкою докторської дисертації "Типоморфизм кварца, слюд и полевых шпатов в эндогенных образованиях" (1980), яку успішно захистив у Ленінградському державному університеті. Та не лише ця тема привертає увагу ученого. Головну увагу він спрямовує на вивчення мінералогії надр України. У цей час сягають апогею регіонально-мінералогічні дослідження України, започатковані Євгеном Лазаренком. Енергійний Володимир Іванович був і організатором цих досліджень, і одним із головних виконавців. Наслідком стала серія монографій з мінералогії регіонів: "Минералогия и генезис камерных пегматитов Волыни" (1973, соавт. Е.К. Лазаренко, В.Т. Латыш, Ю.Г. Сорокин); "Минералогия Донецкого бассейна" (1975, соавт. Е.К. Лазаренко, Б.С. Панов); "Минералогия Криворожского бассейна" (1977, соавт. Е.К. Лазаренко, Ю.Г. Гершойг, Н.И. Бучинская и др.); "Минералогия Приазовья" (1981, соавт. Е.К. Лазаренко, Л.Ф. Лавриненко, Н.И. Бучинская и др.). Останню монографію В. Павлишину довелось випускати у світ самотужки вже без іменитого керівника.

І як завжди, він не відмовляється від організаційної роботи. Організований, без зніяковіння перед чиновниками і знаменитостями, він досягав успіху там, де інші опускали руки. Наради, конференції, з'їзди — від регіонального до міжнародного рівня — відбувалися в цей період за його безпосередньої участі.

Без нього не обійшлося створення Українського мінералогічного товариства (УМТ) як незалежної громадської організації (1970), неоціненна його роль у заснуванні "Минералогического журнала" (1979) — спільного видання двох академій наук: АН СРСР і АН УРСР.

Згодом, очоливши УМТ (1991—2001), він зумів оживити дещо упалу на тлі фінансової скрути діяльність товариства, підняти її на належну висоту. За його президентства УМТ увійшло до складу Європейського мінералогічно-

Проф. В. Павлишин розповідає майбутнім президентам України В. Ющенку (крайній ліворуч) та П. Порошенку (другий праворуч) про нововідкритий приватний мінералогічний музей Станіслава Довгого (Київ, 2004), створений на наукових засадах В. Павлишина

Prof. V. Pavlyshyn tells to future presidents of Ukraine, V. Yushchenko (leftmost) and P. Poroshenko (second from the right) about the innaguration of S. Dovgyi's Private Mineralogical Museum (Kyiv, 2004). Created on a scientific basis in V. Pavlyshyn

го союзу (1993), стало членом Міжнародної мінералогічної асоціації (1994).

Нерозривним є його зв'язок із журналом, який від 2003 року називається "Мінералогічний журнал. *Mineralogical Journal* (*Ukraine*)". Змінювалися обов'язки — відповідальний секретар редколегії, науковий редактор, заступник головного редактора, та незмінним залишалося завдання — покращувати якість наукових статей, піднімати рейтинг журналу.

Педагогічна діяльність Володимира Івановича розпочалася у КНУ імені Тараса Шевченка з 1988 р. на посадах професора (за сумісництвом) кафедри мінералогії, геохімії та петрографії, у 2001—2016 рр. штатного професора геологічного факультету (нині Навчально-науковий інститут (ННІ) "Інститут геології" КНУ). Тут вчений швидко завоював авторитет педагога-новатора. Він читав профільний курс мінералогії і мінералогічні спецкурси, активно працював над створенням сучасних досконалих навчальних видань. Серед них — п'ять підручників і чотири навчальні посібники, зокрема: "Генезис мінералів" (2003, 2007, співавт. О. Матковський, С. Довгий); "Мінералогія" (2008 — ч. 1; 2013 — ч. 2; співавт. С.О. Довгий); "Основи мінералогії України" (2009, співавт. О. Матковський, Є. Сливко); "Основы кристаллографии и кристаллохимии. Рентгенография кристаллов" (2011, соавт. Ю.В. Ворошилов); "Мінералогія. Короткий курс для бакалаврів" (2017, співавт. Ю.В. Ворошилов, І.В. Квасниця); "Вступ до мінералогії (курс лекцій)" (1997); "Основи кристалохімії мінералів" (1998); "Основи морфології та анатомії мінералів" (2000); "Мінералогія в особах" (2011, співавт. С. О. Довгий).

Ці навчальні видання високо оцінено в ряді рецензій на сторінках різних наукових видань відомих науковців і педагогів, і не тільки в Україні. Зокрема, в рецензії російських педагогів (Т. Петров, В. Гордиенко, 2004) на перше видання підручника "Генезис мінералів" відзначено: "*Ознакомление с книгой в целом дает основание для вывода о том, что впервые в мировой практике, в соответствии с уровнем и тенденциями развития современной минералогической науки, издан оригинальный учебник по генетической минералогии, который, несомненно, будет полезен в учебном процессе и научной деятельности*". В рецензії українських науковців (О. Пономаренко, І. Наумко, 2010) на підручник "Основи мінералогії України" підкреслено, що вихід у світ цього навчального видання є "небуденним явищем, адже книга водночас справляє враження багатогранного наукового дослідження, у якому узагальнено і стисло викладено усі необхідні відомості з мінералогії України. Вона написана у кращих традиціях учителя — великого мінералога Євгена Лазаренка".

У ННІ "Інститут геології" за ініціативи й активної участі В. Павлишина відкрито унікальну спеціалізовану аудиторію імені академіка Володимира Вернадського, яка не має аналогів в Україні, реформується мінералогічна частина Геологічного музею, висвітлюється давня і сучасна історія та розвиток мінералогії і геології у Київському університеті. Вченого запрошують прочитати курс лекцій з мінералогії у Вроцлавському університеті (Польща, Вроцлав, 2006, 2008) та лекцій з онтогенії мінералів на геологічному факультеті Московського державного університету ім. М.В. Ло-

Засновник та продовжувачі вчення про онтогенію мінералів під час школи з прикладної мінералогії в Алушті (Крим), 1988 р. Зліва направо: В. Павлишин, Н. Євзікова, Д. Григор'єв, Н. Юшкін, А. Жабін

Foundator and followers of the doctrine on the ontogeny of minerals at the Conference on Applied Mineralogy hold in Sudak (Crimea), 1988. From left to right: V. Pavlyshyn, N. Yevzikova, D. Grigoriev, N. Yushkin and A. Zhabin

моносова (Росія, Москва, 2013), інших університетів.

Неперевершеною є наукова діяльність професора В. Павлишина. Вона стосується усіх розділів і напрямів сучасної мінералогії, серед яких він виділив мінералогію регіональну, генетичну, космічну, прикладну, експериментальну і фізико-хімічну, біо- і наномінералогію, кристалохімію мінералів, фізику мінералів, мінералогічну кристалографію, музейну справу. Йому належить започаткування в Україні наномінералогії, біомінералогії й інших напрямів — онтогенія мінералів, типоморфізм мінералів, симетрійний аналіз мінералів України, хронологія відкриття мінералів у надрах України, екологічна мінералогія тощо.

Володимир Іванович є автором і співавтором понад 500 науково-педагогічних та історіографічних публікацій, в тому числі 46 книг, серед яких уже названі вище видання з регіональної мінералогії, підручники і навчальні посібники, а також чимало фундаментальних монографій, науково-популярних, довідкових і літературно-публіцистичних видань: "Типоморфизм кварца, слюд и полевых шпатов" (1983); "Онтогенический метод в минералогии" (1983, соавт. Н.П. Юшкин, В.А. Попов); "Природные кристаллы Украины" (1990, соавт. В.Н. Квасница, О.И. Матковский); "Минералы Украины. Краткий справочник" (1990, соавт. Н.П. Щербак, А.Л. Литвин, В.С. Мельников и др.); "Стан і перспективи розвитку регіонально-мінералогічних досліджень в Україні" (1998, співавт. О.І. Матковський); "Як оцінювати коштовності з дорогоцінного каміння і металів" (2001, співавт. В.В. Індутний, В.І. Татаринцев, Т.В. Індутна); "Методи генетичної мінералогії" (2002, співавт. О.М. Пономаренко, Д.К. Возняк); "Екологічна мінералогія" (2003, співавт. С.О. Довгий); "Типоморфизм и поисково-оценочное значение пирита (пиритометрический метод в минералогии)" (2004, соавт. А.Г. Жабин, А.Э. Китаенко); "Самородна мідь України (геологічна позиція, мінералогія і кристалогенезис)" (2009, співавт. І.В. Квасниця, Я.О. Косовський); "Топаз у надрах України та в історії народів" (2017, співавт. Станіслав Довгий, Євген Пащенко, Олександр Вовк);

Учасники XI з'їзду Карпато-Балканської геологічної асоціації (Київ, 1977). Зліва направо: В. Павлишин, О. Матковський, В. Мельников, Є. Лазаренко (Україна), І. Гуцва (Польща), Л. Барич (Хорватія), В. Нарембський (Польща)

Participants in the XI Congress of the Carpathian-Balkan Geological Association (Kyiv, 1977). From left to right: V. Pavlyshyn, O. Matkovskyi, V. Melnikov, Ye. Lazarenko (Ukraine); I. Hutsva (Poland), L. Baric (Croatia), V. Narembsky (Poland)

"Сто мінералів України" (2018, співавт. С.О. Довгий, І.В. Квасниця); "Main types of rock complexes deposits in the Ukrainian Shield" (2002, co-aut. O.B. Bobrov, D.S. Gurskyi, M.D. Krasnozhon et al.); "Mineralogy of chamber pegmatites of Volyn, Ukraine" (Mineralogical Almanach, 2007, co-aut. S.O. Dovgyi) тощо.

Особливе місце в творчості вченого посідає історія науки. Володимиру Івановичу належить підсумкова публікація "Очерк истории минералогических исследований на Украине" (1991), а також низка історіографічних відкриттів з історії КНУ. Він повернув із небуття імена плеяди вчених, зусиллями яких у стінах університету розвивалася мінералогія. Він — автор і співавтор низки публікацій про таких видатних учених як Іван Пулюй, Михайло Ломоносов, Володимир Вернадський, Олександр Ферсман, Євген Лазаренко, Микола Бєлов, Олександр Поваренних, Володимир Соболєв, Дмитро Григор'єв, Іларіон Шафрановський та ін., а також монографічних зведень з історії науки: "Академік Євген Лазаренко. Нарис про життєвий і творчий шлях, спогади, фотоальбом" (2005), "Геологія в Київському університеті" (2011); "Євген Лазаренко — видатна постать XX століття" (2012); "Кристаллография в лицах. Этюды по истории науки" (2013); "Мінералогічна спадщина Володимира Івановича Вернадського" (2016); "Здобутки мінералогії в Україні. До 100-річчя Геологічної служби України та Національної академії наук України" (2018); "Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення імені М.П. Семененка НАН України: 50 років" (2019). Ці публікації збагатили наші знання про розвиток науки взагалі, певних наукових шкіл та наукових напрямів, поглибили розуміння величі внеску корифеїв науки у розвиток вітчизняної та світової мінералогії та кристалографії.

Володимиру Павлишину належить ініціатива підготовки монографічного зведення з історії мінералогії України. На даний час воно перебуває на стадії завершення. Перша книга "Історія мінералогії в Україні (від глибокої давнини до 90-х років XX ст.)" (2019, Володимир Павлишин, Орест Матковський, Станіслав Довгий) опублікована, триває підготовка до друку другої книги.

З ініціативи Володимира Івановича 2001 року було розпочато підготовку давно задуманої Є. Лазаренком п'ятитомної "Мінералогічної енциклопедії України" (МЕУ). Було підготовлено сло́вник МЕУ для обговорення, розроблено схему опису статей, створено редакційну колегію. Перший том уже наближався до завершення, однак через інертність і безвідповідальність багатьох авторів статей та через фінансові труднощі робота загальмувалася. Проте ініціатори підготовки МЕУ активно збирають нову інформацію про мінерали і не втрачають надію зробити повний опис мінералів, відомих у надрах України.

Вражає організаторська діяльність Володимира Павлишина, особливо в київський період. Учений брав активну участь у підготовці та проведенні науково значущих заходів (симпозіумів, виїзних сесій і з'їздів УМТ), XXVII Міжнародного геологічного конгресу (Москва, 1984), очолював Оргкомітет школи для молодих вчених і спеціалістів "Пошукова мінералогія: досягнення, проблеми і завдання" (Алушта, 1988), був учасником X (Братислава, Словаччина, 1973), XI (Київ, 1977) і XIV (Софія, Болгарія, 1989) з'їздів КБГА, XI (Новосибірськ, 1978), XII (Варна, Болгарія, 1982) і XVI (Італія, 1994) конгресів ММА, II Міжнародного симпозіуму з коштовного каміння (Прага, Чехія; Кошице, Словаччина, 1993), був гостем XIV конгресу ММА (Пекін, Китай, 1990), II Міжнародного колоквіуму з парагенезису мінералів (Фрайберг, Німеччина, 1991), наукових читань імені академіка Євгена Лазаренка тощо. В. Павлишин організував встановлення меморіальної таблички "Академік Євген Лазаренко" на фасаді ІГМР НАН України. Він є членом редколегій ряду мінералогічних видань, спеціалізованих вчених рад із захисту докторських і кандидатських дисертацій, головою Термінологічної комісії УМТ.

Науково-педагогічні здобутки В. Павлишина високо оцінені не тільки на державному та галузевому, а й на міжнародному рівні, а також у численних відгуках на його праці в різних наукових виданнях. Його відзначено Республіканською комсомольською премією імені М. Островського в галузі науки, техніки та виробництва (1974) і Державною премією України в галузі науки і техніки (2013). Срібним дипломом XXVII Міжнародного геологічного конгресу (1984), дипломом Всесоюзного мінералогічного товариства за науково-популярну книгу (1992), медаллю В.І. Лучицького за заслуги у розвідці надр України (1999), срібним і золотим нагрудним знаком Спілки геологів України (2001, 2010), медаллю акаде-

міка Є.К. Лазаренка за вагомий внесок у розвиток мінералогії (2005), медаллю "Петро Могила" (2007) і знаком "Відмінник освіти" (2009) МОН України, медаллю "За заслуги" I ступеня Спілки геологів України (2011), нагородою Святого Володимира АН Вищої школи України (2015) та іншими нагородами і відзнаками.

Кристал коштовного берилу з Волинського родовища названо "Професор Павлишин" (2010). Всесвітня мінералогічна організація присвоїла В. Павлишину нагороду *Award Prize* (2004) за вагомий внесок у розвиток світового мінералогічного прогресу.

Ось такими є найвагоміші здобутки у розвитку мінералогічної науки славнозвісного юві-ляра Володимира Івановича Павлишина. *Alma Mater* — геологічний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка — пишається своїм випускником, ННІ "Інститут геології" КНУ цінує його підручники з мінералогії, ІГМР НАН України вдячний йому за організаторський талант і наукові здобутки, що сприяли і продовжують сприяти іміджевому рейтингу установи.

Зичимо ювілярові подальших творчих звершень і нових задумів, міцного здоров'я, енергії, сил і бадьорості на довгі роки.

О. МАТКОВСЬКИЙ, Г. КУЛЬЧИЦЬКА

Надійшла 16.01.2020